

Ollé János

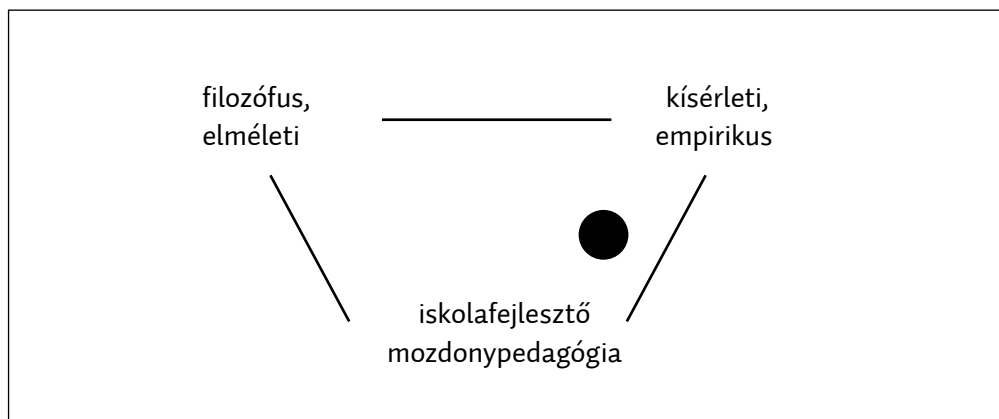
Egyensúly és harmónia Báthory Zoltán didaktikájában

A nevelésről, oktatásról, pedagógiáról való gondolkodás sokszínűségének alapja, hogy a kutatók, szakírók, fejlesztők, oktatók, pedagógusok, szülők mind-mind jelentősen más szemszögből közelítenek ugyanazon jelenségek felé. A tanulás, tanítás és az iskola világa dinamikus terület, ahol alig vannak általános érvényű és mindenki által érthető, elfogadható kijelentések, szabályszerűségek.

A PEDAGÓGIAI GONDOLKODÁS „ERŐTERE”

A társadalmi közbeszédben, az iskolai hétköznapi tanári gyakorlatában két szélső nézőpontot szokás megfogalmazni: az elmélet és a gyakorlat szemléletmódját. A tanárképzésben és tanár-továbbképzésben a gyakorlat vélt vagy valós távolsága, az iskolai hétköznapiakban pedig a körülmények és a szereplők által kirajzolt korlátok és az elméleti lehetőségek távolsága okozza a le nem zárt viták jelentős részét. A tudományos kutatás világában hasonló módon megfigyelhetünk két élesen távolságtartó nézőpontot: a filozófikus és a mérésekre épülő empirikus szemléletmód különbségét. Az előbbi a kutató szemléletmódját, komplex modelljeit és személyes véleményét állítja szembe az utóbbinál alapvető fontosságú adatokkal, tényekkel, következtetésekkel. A szélsőséges nézőpontokat összekapcsolva, a pedagógiai gondolkodás „erőterét” az 1. ábra mutatja.

1. ÁBRA: A pedagógiai gondolkodás „erőtere”

Az iskolafejlesztő nézőpontjában egy sajátos, egyedi pedagógiai gyakorlat fejlesztése áll, amelynek a fejlesztő is részese. Ha a hétköznapi pedagógusa saját tevékenységét, illetve a környezetét fejleszti, akkor válik úgynevezett „mozdonypedagógussá”, aki a megvalósítható, mások által is közvetlenül látható jó gyakorlattal magával ragadja a többieket. Nem tulajdonít nagy jelentőséget az elméleteknek, hiszen a hétköznapi gyakorlatában él. Ritkán válik kutató pedagógussá, aki saját magán és a környezetén kísérletezve, igazolt mérésekkel alátámasztva fejleszt, sokkal inkább a megérzései, tapasztalatai vezetnek. Távol állnak tőle azok a tudományos vizsgálatok, amelyeknek számára már semmi kapcsolódása nincs a saját gyakorlatához.

Az elméleti pedagógia képviselői olyan neveléstudományt szeretnének, amely általános érvényű és időben állandó, ugyanakkor minden általuk elfogadott pedagógiai axiómákból levezethető. Nem keresik a kapcsolatot a gyakorlattal, hiszen az általános érvényű elméleti modellek alapján ezek csak egyetlen lehetőséget képviselnek, ami megismételhetetlen és kiismerhetetlenül sokszínű. Az elméleti pedagógia és a „mozdonypedagógia” között találhatjuk azokat az iskolakísérleteket, amelyek egy modell példa értékű megvalósítását tűzték ki célként. Ide sorolhatjuk az iskola, mint szervezett, intézményesült oktatás ellen szólókat, de ide tartoznak az egy-egy iskolaalapító, reformer elméletét gyakorlatként következetesen megvalósítók is. Elméletből kiinduló, egyedi jó gyakorlatot megvalósító tevékenységüktől a legtávolabb az objektív, kutatásokra építő neveléstudományi gondolkodás áll.

A kísérleti, empirikus neveléstudomány a valóság objektív megismerésére épül. Kidolgozott kutatás-módszertani apparátusa, egymásra épülő, tervezett és célzott kutatásai alapján leginkább a természettudományokhoz igyekszik hasonlítani. A vizsgálatok alapján feltárt tények és az ezekből megfogalmazott állítások, következtetések szerint épül. Alapvető célja, hogy neveléstudományi összefüggéseket, törvényszerűségeket, általánosítható különbözőségeket fogalmazzon meg. A legnagyobb távolságot a túlságosan szubjektívnek tartott elméleteket egyedi formában megvalósító iskolareformerektől tartja, mert a jól működő egyedi gyakorlatok (gyakran személyekre visszavezethető) okait az általánosításra törekvő módszertani apparátusa nem tudja értelmezni.

Az empirikus pedagógia és az elméleti pedagógia közötti, sokak által üresnek gondolt területen helyezkednek el azok a kutatók és kutatások, amelyek nehezen találnak kapcsolódást a hétköznapi pedagógiai jelenségekkel. Gyakran módszertani öncélúsággal vádolhatók, amit a tudományos közösség számára értékes, de a pedagógiai valóság számára értelmezhetetlen és gyakran felhasználhatatlan eredményeik sem tudnak feledtetni.

A kísérleti, empirikus nézőpont és az egyedi gyakorlatokat bemutató „mozdonypedagógia” között találhatjuk az általános iskolafejlesztéseket, a hétköznapi pedagógiáját kiszolgáló neveléstudományi kutatásokat. Ebből a nézőpontból egyszerre fontos a tudományos kutatásokat jellemző módszertani megalapozottság, az igényesség és következetesség, az általános szabályszerűségek és bizonyítható törvényszerűségek szem előtt tartása, illetve a hétköznapi pedagógiai gyakorlat fejlesztésének kiemelt célja. A valósággal kapcsolatban tartó, a mindennapok problémáira is megoldást kereső tudományos gondolkodás megfelelő vonatkoztatási rendszert ad a fejlesztéseknek, de a gyakorlattal való szoros kapcsolata

a hétköznapiakban is fontos problémákra irányítja a figyelmét. Báthory Zoltán didaktikáját, pedagógiai, neveléstudományi szemléletmódját ide, az empirikus kutatás és a hétköznapi iskolájának fejlesztése közé sorolhatjuk.

A SZEMLELETMÓD EGYENSÚLYA

A „Tanítás és tanulás”, illetve a „Tanulók, iskolák – különbségek” erőssége, hogy a pedagógiai gondolkodás erőterében elfoglalt egyértelmű helyzetük ellenére szerzőjük nem tévesztette szem elől az általános elvek, meghatározó elméletek szakíróinak tevékenységét sem. „Egy differenciális tanításelmélet vázlatában” elfér egymás mellett néhány, nagy jelentőségű gondolkodó és a fejezetek bevezetőjeként használt fényképük, az alapelvek, a gyakorlatok sokszínűsége és problématérképe, a nemzetközi kutatások eredményei és az osztálytermi jelenségek komplexitását, illetve életszerűségét bemutató Karinthy-idézet is.

A didaktikai jellegű könyvek erőssége, hogy a kutatás és az iskolafejlesztő gyakorlat közötti nézőpontból is képesek sorra venni a lényeges kérdéseket. A tudományos kutatások eredményei csak ott és akkor kerülnek előtérbe, ahol valóban szükség van rájuk. A módszertani öncélúságtól távolságot tartó szemlélet megmutatja az olvasónak, hogy ha valamit képes a neveléstudomány kutatni, az még nem elég indok arra, hogy ezt meg is mérjük, vagy szükségszerűségből és hagyományból idézzük. A szerző mindezek ellenére nem esik abba a hibába, hogy csak a modelljét megerősítő tényeket keresi és fogadja el.

A DIDAKTIKAI MODELLEK ÉS A TARTALOM HARMÓNIAJA

A didaktika modellekben való megjelenése alapvetően német sajátosság, az angolszász területen inkább nevelés- és oktatáslélektani szemléletmódra épülő pedagógiával találkozhatunk. A német didaktikában az 1960-as évektől kezdődően csaknem 30 különböző modell jött létre. A legfontosabb modellek szerzői¹ kivétel nélkül egy vagy legfeljebb néhány kategóriafogalmat kiemelnek a többi közül és ehhez képest építik fel a teljes elméletet.

A hazai didaktikában, a Nagy Sándor–Falus Iván-féle modell fejlődését követve minél inkább előre járunk, annál inkább tapasztalhatjuk, hogy nincs kiemelt fogalom, a modell vezérfonala egyforma távolságot tart a fokozatosan bővülő kategóriafogalmaktól és alapkérdésektől. A kezdeti és a jelenlegi állapot között a legnagyobb eltérés a fokozatosan differenciálódó területek jelentősége, ami egymáshoz viszonyított arányukban is jól megfigyelhető.

A Nagy József–Csapó Benő-féle neveléstudományi iskola didaktikájának középpontjában az egyén fejlesztése áll, és ehhez igazodik minden fogalom, illetve alapkérdés.

A Kiss Árpád–Báthory Zoltán-féle didaktika csak részben igazodik a hagyományos értelemben vett, zárt belső szerkezettel jellemezhető modellekhez. A statikus kategóriafo-

¹ Például: W. Klafki, P. Heinmann, W. Schulz, F.v. Cube, Chr. Möller, M. Bönsch, W. Peterssen, D. Lenzen, R. Biermann, W. Popp, H. Rumpf, K. H. Flechsig, R. Winkel

galmak helyett inkább dinamikus mozgatórugók jellemzik, ahogy az állapotok elemzése helyett működés közben igyekeznek megragadni a tágabb értelemben vett közoktatási, illetve szűkebben értelmezhető iskolai és osztálytermi folyamatokat. Báthory Zoltánnál a dinamikus alapkérdések a következők: motiválás, aktivizálás, megerősítés, különbségek, illetve meghatározó szerepe van a tanterv, tanulásszervezés, értékelés kérdéseinek is.

TANULSÁGOK ÉS KIHÍVÁSOK

Jelenleg a didaktikai érdeklődés középpontjában a pedagógusszerep, a képességfejlesztés és a teljesítménymérés áll. Ezek a területek foglalkoztatják a kutatókat, ezeken a területeken születnek a legfontosabb eredmények. Az egyensúly és a harmónia a lezárt modellekben még megvan, de az aktuális kutatásokban már jól megfigyelhető, hogy más kutatási problémák háttérbe szorultak. A specializálódó kutatások mellett alig foglalkozunk tanórákutatással. Nem vizsgáljuk az oktatás folyamatát, az osztályterem jelenségvilágát, pedig a kutatási technológia és módszertan fejlettsége ezt már képes lenne hatékonyan támogatni. Az információs társadalom megváltoztatja az iskola környezetét, hatással van az iskola belső világára, folyamatosan formálja a tanulásról való gondolkodást, és ezáltal olyan új kérdéseket vet fel, mint az informális tanulás, hálózati tanulás. Ez a korszak az egyéni kutatások helyett sokkal inkább a kutatócsoportok világa. A kutatási területek eredményességhez szükséges specializációja azonban nem terelheti el a figyelmet az alapkérdésektől és az új kihívásoktól, hogy egy későbbi korból visszatekintve ne az egyensúly és harmónia hiányával szembesüljünk.

IRODALOM

BÁTHORY Zoltán: *Tanítás és tanulás. Egy rendszerszemléletű didaktika vázlata*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1988.

BÁTHORY Zoltán: *Tanulók, iskolák – különbségek. Egy differenciális tanításelmélet vázlata*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1992.